

Пlechko Antonina Андреевна, старший преподаватель кафедры иностранных языков Житомирского национального агроэкологического университета (Украина).

Plechko Antonina, senior lector of the Department of Foreign Languages, Zhytomyr National Agroecological University (Ukraine)

Стаття надійшла: 05.09.2019

Статтю прийнято до друку: 12.09.2019

УДК: 81'28:821.161. 2-31 Дочинць 7 Мафтей

DOI 10.31652/2521-1307-2020-29-112-121

ДИАЛЕКТНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «МАФТЕЙ»

Лідія Прокопович

Мукачівський державний університет

Україна, Закарпатська область, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

e-mail: tubek25@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4882-5322

У статті проаналізовано діалектизми, які функціонують у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». Виокремлено лексико-семантичні групи діалектної лексики в художньому дискурсі. На основі аналізу лексико-семантичних особливостей простежено ступінь збереження діалектизмів у сучасних закарпатських говірках та їх уходження до літературної мови. Здійснено спробу з'ясувати конотативне значення діалектних лексем у контекстуальній реалізації.

Ключові слова: діалектизм, говірки, контекст, дискурс, лексико-семантичні групи.

ДИАЛЕКТНАЯ ЛЕКСИКА В РОМАНЕ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦА «МАФТЕЙ»

Лидия Прокопович

Мукачевский государственный университет

Украина, Закарпатская область, г. Мукачево, ул. Ужгородская, 26

e-mail: tubek25@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4882-5322

В статье проанализированы диалектизмы, функционирующие в романе Мирослава Дочинца «Мафтей». Определены лексико-семантические группы диалектной лексики в художественном дискурсе. На основании анализа лексико-семантических особенностей

прослежены степень сохранения диалектизмов в современных закарпатских говорах, степень их адаптации в литературном языке. Сделана попытка выяснить коннотативные значения диалектных лексем в контекстуальной реализации.

Ключевые слова: диалектизм, говор, контекст, дискурс, лексико-семантические группы.

DIALECT VOCABULARY IN THE NOVEL «MAFTEY» BY MYROSLAV DOCHYNETS

Lidia Prokopovych

Mukachevo State University

Uzhhorodska St., 26, Mukachevo, Zakarpattia Oblast, Ukraine

e-mail: tubek25@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4882-5322

***Uprising of the problem.** In Ukrainian linguistics, the attention to systematic analysis of dialect phenomena has significantly increased, which allows to study active processes in spatial linguistic units, to reveal archaic elements, to establish connections between the material world and the spiritual culture of a particular sub-ethnos. One of the urgent problems of Ukrainian linguistic science is the study of the functioning of dialects in the realm of a literary work.*

The artistic texts of the Transcarpathian writer Myroslav Dochynets can serve as useful material for the investigation of dialects.

Transcarpathia is an ethnocultural region. The wealth of this language area is widely reflected in ethnographic, ethnological, and folklore researches.

***Analysis of recent studies and publications.** The writing style of Myroslav Dochynets is a phenomenon, which is the result of the author's permanent activity. It has become the subject of investigations by literature scholars and linguists. Thus, L. Prokopovych and M. Yatskiv studied individual phraseological units of the author; L. Prokopovych analysed aphorisms and sacral vocabulary in the works by M. Dochynets; R. Terebus investigated the writer's metaphors.*

Hence, typical of Myroslav Dochynets' Transcarpathian dialect words comprise an integral part of his artistic discourses. According to O. Mykytyuk and L. Prokopovych, the historical and cultural memory of the people has been embodied here. Linguocultural studies of dialect vocabulary have helped us to reveal the spiritual values produced by individual ethnicities over the millennia.

***The article aims at** investigating lexical and semantic groups of dialect vocabulary, tracing the level of preservation of dialects in modern Transcarpathian sayings and determining connotative meaning of dialect vocabulary in context realization.*

***The layout of main research material.** Special attention is paid to dialect vocabulary denoting buildings or agricultural establishments. It should be noted that lexical units exist in urban as well as in rural areas. One example "kadub" (source, spring) can be found in the following text fragment: "My provenance is closely linked to the banks of the Latorica that have seen the footsteps of my forefathers. It is bewitched by their live conversation, flowing from ancient times, like water from under a kadub (spring)".*

Another example is "dufort" – an opened yard: "The town has become still more rushed, lousy, and smelling since the time I visited it last. Dirt and slops are flowing down gutters into the Latorica, cast-offs are being thrown out of windows on people's heads, in duforts (open yards) rosin is being melted in boilers, linen is being bleached, washing barrels are boiling, the leather is

being tumbled in caustic alum, clay is being moulded into pots, horses are being shod, sheep are being sheared, fish, poultry and meat of rabbit are being roasted, wine, beer and berry starch drink are being poured."

One more example is "kolyba" – hovel: "A hovel (kolyba) was put for summer."

Among the findings of the given research work is the author's rich linguistic palette of dialect vocabulary, indicating the life of Transcarpathians: e.g. "pamoloch" – linen; "besagy – bags. The novel under consideration also contains a rather comprehensive group of words denoting food: e.g. "dzymka" – soup; "piknytsa" – sausage; "leguminy" – delicacies. Dialect words denoting states, processes and actions are represented by "zochyv" – looked; "skomtaty" – tickle; "uprovid" – funeral.

Conclusions. *The further detailed investigation of fixed and systemized dialect vocabulary makes it possible to disclose the mechanism of its changes in time and space, to evaluate the potential of this language material. Hence, there is a need for thorough study of dialect lexemes of the Transcarpathian variant of language, as well as particular dialects, which are significant for linguistic science.*

Keywords: *dialects, sayings, context, discourse, lexico-semantic groups.*

Постановка проблеми. В українському мовознавстві помітно зростає увага до системного аналізу діалектних явищ, що дає змогу дослідити активні процеси в просторових мовних одиницях, виявити архаїчні елементи, установити зв'язки між матеріальним світом і духовною культурою того чи того субетносу. Однією з актуальних проблем української мовознавчої науки залишається вивчення функціонування діалектизмів у канві художнього твору. У свій час Іван Франко в статті «Літературна мова і діалект» писав, що «кожна літературна мова жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності, а з другого боку, має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору» [7, с. 207].

Вдячними матеріалом для розгляду діалектизмів можуть слугувати художні тексти закарпатського письменника Мирослава Дочинця. Слово в Мирослава Дочинця, як зазначає М. Ісак, – «як глина в майстерного гончаря чи скульптора – він ліпить із нього жбан нашої уяви, формує плоть нашої генетичної пам'яті» [3].

Закарпаття, де сьогодні живе і творить Мирослав Дочинець, – етнокультурний регіон. Багатство цього мовного простору широко представлено в ґрунтовних етнографічних, етнологічних, фольклористичних розвідках науковців, відбито в художніх творах майстрів слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самобутність і художнє багатство романів Мирослава Дочинця дедалі частіше привертає увагу вчених-літературознавців. Дослідники В. Базилевський, О. Гаврош, Є. Серстюк, Л. Скорина, М. Слабошпицький у своїх студіях подають загальну характеристику художнього світу автора, простежують витoki його творчості, анонсують вихід романів. Останнім часом з'явилися розвідки М. Васьківа, Л. Горболіс, О. Капленко, О. Талько, спрямовані здебільшого на виявлення основних художніх особливостей прози, її проблемно-тематичного діапазону, сюжетно-композиційного рівня окремих творів, образної системи.

Мовний стиль художніх творів Мирослава Дочинця – феномен, результат невтомної діяльності письменника. У наукових розвідках лінгвістів розроблені окремі питання, пов'язані з індивідуально-авторськими фразеологічними одиницями (Л. Прокопович),

(М. Яцків) [9], афоризмами, сакральною лексикою (Л. Прокопович), метафорами (Р. Теребус) [6].

Утім, рідні для Мирослава Дочинця закарпатські говори становлять невід'ємний елемент його художніх дискурсів (О. Микитюк, Л. Прокопович). На думку цих дослідників, саме в них втілюється історична й культурна пам'ять народу. Лінгвокультурологічні дослідження на матеріалі діалектної лексики допомагають нам уявити духовні цінності, витворені окремими етносами протягом тисячоліть.

Зокрема, ґрунтовно вивчені закарпатські говори, що представлено в багатьох працях науковців (С. Бевзенка, І. Верхратського, К. Галаса, Й. Дзендзелівського, Д. Добоша, В. Лавера, П. Лизанця, В. Німчука, І. Сабодоша, П. Чучки, М. Сюська, О. Миголинець, Н. Венжинович).

Актуальним є вивчення діалектної лексики з погляду етнокультурного збагачення мови, який здійснила О. Микитюк. Діалектні особливості творів М. Дочинця схарактеризовано передусім на основі лексики, бо вона відображає ті самобутні риси авторського мовлення, що дають відомості про матеріальну культуру закарпатців (лексичні та етнографічні діалектизми), відтворюють мовлення персонажів, розкривають їхні уявлення про світ, підсилюють виражальні можливості мови, стилістично увиразнюють та емоційно наснажують текст [4].

У дослідженні «Лексико-семантичні особливості закарпатських говірок у романі Мирослава Дочинця «Мафтей» автор доводить, що «діалектизми у художньому тексті будуть виправдані тільки тоді, коли вони по-перше, необхідні для кращої характеристики зображуваних осіб, сцен, подій; по-друге, з контексту зрозумілі читацьким масам, тобто нічим не затемнюють змісту твору; по-третє вживаються з почуттям міри, отже кількісно і якісно не порушують художньо-естетичних вимог твору» [5, с. 79]. Предметом дослідження в названій розвідці є корпус діалектних лексем, що позначають побут закарпатців, а саме: назви одягу, назви тварин, рослин, осіб за родом діяльності чи національною належністю. Однак значна кількість лексем, які належать до таких лексико-семантичних груп як лексика на позначення дій, процесів, станів, лексика на позначення ужиткових речей, лексика на позначення назв будівель чи сільськогосподарських споруд, лексика на позначення продуктів харчування, страв, лексика на позначення війкових та адміністративних понять та ін. залишилися поза увагою. Власне, відсутність таких досліджень і побудила нас до вибору об'єкта статті – художнього тексту роману Мирослава Дочинця «Мафтей».

Звідси мета статті – дослідити лексико-семантичні групи вищезазначеної діалектної лексики, простежити ступінь збереження діалектизмів у сучасних закарпатських говірках та з'ясувати конотативне значення діалектних лексем у контекстуальній реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні ми виходимо із загальновідомого положення, що діалектна мова, як і мова взагалі, є складною єдністю багатовимірності. «Будь-яка мовна просторова конструкція (наріччя, група говорів, говори) чи говірка (остання як єдина комунікативна одиниця) відзначається системною організацією. Така ж властивість притаманна і окремим рівням чи підрівням певного просторового сегменту національної мови» [8, с. 162].

«Лексика, в тому числі й діалектна, завдяки особливій ролі лексичних одиниць у структуруванні й категоризації світу, тісному зв'язку пізнавальних й лінгвальних процесів та номінативній функції лексем, сегментує культурний простір на дискретні компоненти, які в цілості репрезентують культуру певного етносу, заховує зберігає і репрезентує цю культуру в словесних знаках, які в комунікативній діяльності заступають безпосередні «кванти»

культури. Відбиваючи основні властивості складників культури семантика лексем стає надійними джерелом знань про культуру загалом [2, с. 59].

Діалектна лексика Закарпаття, незважаючи на довготривале контактування українських говірок з різними наріччями та мовами, зберегла специфічно національні риси, у ній відображається історичний поступ народу, його різноманітне трудове життя, його світогляд, звичаї та вірування. Текст роману «Мафтей» багатий на майстерні переходи від книжної стандартизованої мови із чітким дотриманням загальноновживаних літературних норм до природних розмовних діалогів чи монологів, у яких нове стилістичне життя починають діалектизми. Зупинимось на лексико-семантичних групах, які найбільш повно представлені в романі та коротко опишемо мовностилістичні аспекти цих мовних одиниць.

Особливу увагу привертає діалектна лексика на позначення назв будівель чи сільськогосподарських споруд. Зауважимо, що ці лексичні одиниці побутують як у міському, так і сільському просторі: **Кадуб** – джерело, криниця. *Мій починок прибитий до надбережжя Латориці ступнями моїх прадідів, заговорений їх живою бесідою, що точиться з предковічності, як вода з-під кадуба* (Доч., с. 9). **Дуфорт** – відкритий двір, пасаж. *Город заколотився, завошивів, засмердівся ще більше від часу моєї останньої візити. Шанцями в Латорицю стікає лайно і помії, покидьки згрібають із вікон на голови, в дуфортах вариться в котлах смола, відбілюється полотно, киплять пральні бочки, мнуться в їдкому галуні шкури, ліпляться горшки, куються коні, стрижуться вівці, смажиться на рожгах риба, птиця і зайчатина, точиться вино, пиво й киселиця* (Доч., с. 22). **Будар** – дворова вбиральня. – *Злота ходила в дощатий будар з повним жбаном води і обрусиком* (Доч., с. 72). **Колиба** – курінь. *На літо клав собі колибу і копав, копав, копав* (Доч., с. 79). **Каштіль** – замок, фортеця. *Із нашого сурдика бігали, і прийшли з торговиці, і стражники з карштелю, і писарчук один являвся...* (Доч., с. 82). **Баня** – шахта. *Раз у житті я видів таку сіль – у солотвинській бані, що називалася Кунігунда* (Доч., с. 86). **Хурдига** – в'язниця. *От і прийшло: дівиці нема, а легінь у хурдизи* (Доч., с. 115). **Облок** – вікно. *Без облочка та й без двері, бо мені вже по вечері* (Доч., с. 139). **Драч** – млин. *Він, неборак, за мною «шкоду» мав дурно відробити два тижні коло Книшева драча* (Доч., с. 155). **Дідорня** – батьківське обійстя. *Ступивши на дідорню, я вздрів, що з коша стирчить стрижена голова* (Доч., с. 177). **Падамент** – підлога. *«Матфею, ти потомник знатного каменяра, то дорадь, чим настелити нам падамент»* (Доч., с. 191). **Куча** – хата. *Се добра дахівка як для кучі, так і для храмини* (Доч., с. 231).

Хедер – єврейська школа. *Мене в хедері називали єврейським дурником* (Доч., с. 255). **Туман** – пам'ятник. *«Я знав і ту, що на її честь витесали тумана з соли...»* (Доч., с. 273).

Лексика на позначення продуктів харчування, страв. Важливу інформацію про харчування закарпатців, які страви і напої вони вживали, із чого їх приготувляли заховують закарпатські діалектні назви їжі, страв, напоїв. Зауважимо, традиційно страви закарпатців не відзначалися багатим асортиментом, а підкреслювали їхнє скромне та небагате життя: **Квасна капуста** – квашена. Разом із картоплею і квасолею – головна їжа русинів. – *Богу слава, – прошамкав старий, – бо в нас уже квасна капуста на денці* (Доч., с. 31). **Марена** – річкова риба. *До людей я звик ходити з чимось. Витяг із пазухи дві тугі марени в онучці і поклав на припічок* (Доч., с. 31). **Паленка** – горілка. *І паленку носив, і капшучком тряс, і худобиною лакомив* (Доч., с. 46). **Миндра** (рум.) – горілка. *Звідти мараморошиці тайкома провадять через Тису миндру* (Доч., с. 88). **Легуміни** – смаколики, ласощі. *Се леда я тут присів дурно на твої легуміни...* (Доч., с. 145). **Дзямка** – юшка. *Провиднілося рано, а в мене вже була готова дзямка з дичини* (Доч., с. 166). **Шпірітус** – спиртне. *Знав би сей вуличний*

скрипаль, котрий тонко вітрить запах шпиритусу, що піднятий ним срібняк збуриє цілу содому в мурашиній купі... (Доч., с. 169). **Пструг** – форель. **Пстругів** і рапанів держали в особному кориті – дорога риба (Доч., с. 202). **Шасла** – легке біле вино. Дорогою купували у винаря Короля скляницю білої шасли, а заїдок мали в жебах – монаші яблука і кошерну халу, солодко-солений білий хліб (Доч., с. 211). **Кост** – їжа, харчі. Не виджу доброчинної Параскеви, аби подякувати за ситний **кост** (Доч., с. 250). **Пікниця** – ковбаса. Я велів принести тонкої заячої **пикниці** (Доч., с. 252). **Гаряч** – давня назва чаю. Тепер се було першорядними ліком купно з трав'яними гарячами, які я запарював зранку (Доч., с. 285).

Ще одну групу використаної побутової діалектної лексики становлять назви речей господарського призначення. Серед них виділяємо лексику хатнього і кухонного начиння:

Циліндр – видовжена баклава на 2–3 літри. **Кевурт** – комплект столового посуду. Мишко шваркнув щось підручному, і той мигцем приніс тацю з **кувертами** (Доч., с. 145). **Фінджа** – філіжанка, кухоль. **Штемпелик** – келишок. Скупий посвіт знадвору цвітно грав на рядах штофів, корчаг, караф, сулій, кубів, бутлів, фіндж, пивних фля, винних погарів, корчменних штемпеликів та булькатих циліндрів, оперезаних мірними жолопами (Доч., с. 88). **Шкалик** – слоїчок. А затим дістав **шкаличок** густої масті (Доч., с. 114). **Товкан** – глек. А на столі під горішиною – товкан молока і вгадувана опуклість під обрусом (Доч., с. 204). **Чуплак** – ніжик. Я так і зробив – вирізьбив почутий вираз садовим **чуплаком** (Доч., с. 215). **Чебря** – посуд. Тут його варили як для вжиткового **чеберя**, так і на весельчаку смальту для вигадливих штук... (Доч., с. 220). **Гарнець** – міра рідини, близько 3, 3 літра. У таку посудину вміщається рівно **гарнець** вина (Доч., с. 221). **Біль, памолоч** – білизна. Натоптана жінчовка бочечкою котилася довкола двох діж, у яких виварювалася **біль** (Доч., с. 61). **Парнюх** – перина. Возами провадили пухкі, як **парнюхи**, словацькі хлібці. **Джерга** – груба вовняна ковдра. Зняла кошлату **джергу**, в яку була закутана, і кинула на траву. **Рянда** – шматина, ганчірка. Сторчак із вицвілою **ряндю** був мені за маяк (Доч., с. 290). **Шарага** – вішалка. А в закуті стояла вкопана ялинова **шарага** з повішеним руб'ям, що відгонило рибою і нехвороцю... (Доч., с. 172). **Гоклик** – ослінчик. Ними застеляють лавиці, столи, скрині гоклики, постелі, долівки, завішують стіни... (Доч., с. 245). **Шпаргет** – плита. І коли я останнє намалював материн **шпаргет**? (Доч., с. 180).

Оскільки події в романі відбуваються на берегах річок, то цілком умотивованою є низка діалектних слів на позначення човнів, плотів та знаряддя для рибальства. **Волок** – невід. У ранній жер треба натягнути в затоні перший **волок** – ачей здуриться якась риба (Доч., с. 21). **Кітвиця** – якір. «Ні, туди я не попливу», – зітхнув я полегшено і підняв **кітвицю** (Доч., с. 111). **Покон** – вудка. Сам же любив одинцем посидіти під вільхою з вудою: замашиий черемховий **покон**, нитка з тонкої жили, кістяний гачок, наплавок із пера (Доч., с. 306). **Ялик** – легкий човен. Друге око кліпає на **ялику** (Доч., с. 203). **Дараба** – пліт, на якому спускалися гірськими ріками бокораші. Туди-сюди ночами орють Тису човни, тратви й малі плотики, провадять сюди ходовий румунський крам, а відтак дарабами звозять у багаті долини (Доч., с. 225).

Мовну картину світу закарпатців увиразнюють такі поодинокі діалектні лексеми: **Деревище** – труна. Небіжчик лежав у неструганому **деревищі**, притрушений дерев'яною стружкою замість уквивала (Доч., с. 18). **Пенго** – грошова одиниця. Якщо тобі пощастить там щось допаяти і я дістану в обслугу вісім **костомах**, то за кожен відциплю тобі **пенго** (Доч., с. 20). **Файка** – люлька. Із тим димом змішються й сірі клуби від **файок**, які смокче нагощена гурма (Доч., с. 41). **Бесаги** – сакви. Один віз **бесаги** з поклажею (Доч., с. 54–55); Мій дідो плів таким робом і міхи на зерно, і великодні кошарки, і корбиці для м'яса, і напічні **бесаги**, покрівці іхатню обставу, і бавки для дітей... (Доч., с. 162). **Кочія** – карета. Біля мене

рвучко зупинилася **кочія**, з дверей вистромив голову якийсь урядник (Доч., с. 93). **Лушниця** – факел. *А опівночі вернувся під міст і запалив смерикову лушницю* (Доч., с. 111). **Лазиво** – драбина. *Після тої приключки люди мене ославили як кури лазиво* (Доч., с. 133). **Тайстринка** – торбинка. **Тайстринку** з накупом я притириу в вербнику, а сам махнув через лози в Дорошовицю (Доч., с. 171). **Образчик** – картина, портрет. *От і маєш. Благоліпний образник...* (Доч., с. 253). **Икон** – ікона. *А Симко на свою, як на икон позирає, душу свою вийняти їй гораздий* (Доч., с. 260).

Засвідчено чималу кількість лексики на позначення дій, процесів, станів:

Зочив – дивився. *Далі я зочив, як із осокура на тому березі війнув дим голубів* (Доч., с. 10). **Скомтати** – лоскотати. *Сонце теплим квачиком малювало медові поворози на моїх повіках, скомтало губи, як збитошна дівця* (Доч., с. 10). **Упровід** – похорон. *Ну, а твій упровід, якщо Господь призве тебе раніше, буде моїм коштом, як я й обіцяв. Трусяк із писка не робить гузицю* (Доч., с. 21). **Банувати** – сумувати. *Малий мовчки знизав плечима, рот був зайнятий лакоминою. – Бануєш за сестрою?* (Доч., с. 23). **Опрягтися** – померти. *Судиться їм опрягтися – я й готовий* (Доч., с. 57). **Баяти** – зараджувати, рятувати. Від слів бай, баїльник – знахар, відун. *Ті, що при вулиці. А за хлібом родять. Оленка встигла їм побаяти, аби не всохли?* (Доч., с. 65). **Файчити** – палити. В домі ніхто не **файчить**, із лампою того вечора до худоби не ходили (Доч., с. 69). **Заклялася** – пропала, зникла. *Худоба ходить вроздрід, а дівка заклалася* (Доч., с. 97). **Помінити** – пообіцяти. *Я помінив учинити для неї ще одні ліки* (Доч., с. 98). **Заголосити** – видати, замельдувати. *Казали, що його заголосив Тончі, той, що тереп нам рибу достачає* (Доч., с. 123). **Запуки** – замовити, ворожіння. *Видати, знає запуки на рибу...* (Доч., с. 126). **Вадасувати** – полювати. *Ми вчора вадасували косуль над Грабівницею* (Доч., с. 132). **Фіглювати** – жартувати. *Одну козу маю і ту щодня за хвіст підіймаю, – фіглювала мамка, маючи на оці заслінку шпаргета* (Доч., с. 184). **Нащавити** – провідати. *Жив-здоров, може його нащавити* (Доч., с. 193). **Спіхувати** – готувати. *Спіхував деревину для майстрів* (Доч., с. 230). **Ськати** – шукати. *А я пускався на незвичні влови – ськати ремесників* (Доч., с. 239). **Помінити** – пообіцяти *Лиш би донці в посаг, та ж помітив тобі* (Доч., с. 253). **Бештати** – говорити, базікати. *Ніколи не бештав як інші рибарі, – «їмати рибу», «брати рибу», «дурити рибу». Казав «Іду д'воді»* (Доч., с. 306).

Серед діалектних слів, ужитих в романі, чимало лексем із абстрактним значенням:

Пришта – біда клопіт. *Майже рік як на Мукачово давила ся пришта* (Доч., с. 13). **Хибіло** – бракувало, не вистачало. *А нашій Павлинці що хибіло?* (Доч., с. 59). **Авторамент** (арх.) – авторитет. *Хто б се не був, він мав у них великий авторамент, велику довіру* (Доч., с. 69). **Хосен** – користь *Тим більше, що з мого кривного вітця хісна було мало* (Доч., с. 79). **Ферттик** (нім.) – кінець. *За ними гуси, воло спухає – і ферттик* (Доч., с. 84). **Бран** – неволя. *Той, хто не скусив любовного брану, не вседно не зрозуміє* (Доч., с. 216). **Силоміття** – насильство. *Бо де люди – там і колотнеча.* (Доч., с. 217).

У романі функціонально активною є лексика іншомовного походження, як зауважує С. Бевзенко, проникнення іномовних слів у діалекти відбувалося внаслідок більш-менш постійних безпосередніх контактів найрізноманітнішого характеру носії різних українських діалектів з носіями суміжних діалектів сусідніх мов, причому ці суміжні діалекти нерідко були й посередниками при передачі слів із тієї мови, з носіями якої українське населення безпосередньо не контактувало чи мало контактувало. Зокрема, наприклад, ряд слів німецького походження, можна гадати, проникло в галицькі діалекти через польське посередництво, а чимало тюркізмів увійшло в карпатські говори, зокрема в середньозакарпатські говірки, через угорську мову та ін. [1, с. 186–187]

Прикладом можуть слугувати окремі лексеми на позначення військових та адміністративних понять: **Дикунук** – окоп. *Судилося б йому глитати порохи маршів і гібити у вогких дикунках на полях свар, якби не коні* (Доч., с. 46). **Фенрих** – військове звання, молодший офіцер. *Драгуни стали над рікою табором, а ввечері фенрих привів діда до*

капітанового шатра і той сказав: Припарадися, з тобою хоче говорити князь славонський, під чиєю рукою кавалерія імператриці (Доч., с. 47). **Оберст** – полковник. «Знаєш, як зарадити жеребчикові?» – виможисто запитав **оберст** (Доч., с. 47). **Катуна (угор)** – вояк. Правду кажеш, **катуно**, – блиснув перловими зубами полковник (Доч., с. 47). **Рігімент** – полк. Так його було зараховано до обслуги, яка школувала виборних тварин для **рігіментів** кавалерії (Доч., с. 49). **Спис** – реєстр, список. Благословив його подумки і пішов своєю дорогою – до писарні, де з наказу бурмістра мені мали дати **спис** пропалих дівиць (Доч., с. 27). **Валка** – війна. З **валки** вернувся він не лише з ранами (Доч., с. 70). **Пеня** – штраф. Видайте указ, що виніс сміття за ворота карається **пенєю** (Доч., с. 132). **Токма** – домовленість, угода. – Ану, Мошку, укладемо з тобою **токму** (Доч., с. 146). **Алеман** – улан, кавалерист. Унтер відкрився мені, що є **алеманом** із Тіроля (Доч., с. 256). **Гунцунство** – ошуканство, політичні ігри. Навіть мені, далекому від панського **гунцунства**, ті надумали прийшли під смак (Доч., с. 322).

Серед багатого арсеналу народнорозмовних засобів, що майстерно використовує автор у своєму романі, на окрему увагу заслуговує:

– лексика на позначення часових відрізків: **Май** – травень. На переломі **маю**, перед молодим місяцем стали теплі я і ясні, як очі дитини, погоди (Доч., с. 9). **Літєсь** – торік. **Літусь** дівчак їх утопивсь в керниці (Доч., с. 38). **Вакації** – канікули. Так я вперше того літа зажив **вакації** від чернечого вишколу (Доч., с. 103);

– лексика на позначення частин тіла: **Голосниця** – скроня. Я торкнувся його ледь посрібленої **голосниці** (Доч., с. 14). **Варги** – губи. Мені коли родився, **варги** часником намастили. Дотепер помагає... А ви біжіть до тієї брички – там для вас цілий скарб навалено (Доч., с. 24). **Довбня** – тут голова. Може, коли йому по тім'ю врубали, то мозок повернувся в **довбні**? (Доч., с. 40). **Копоня** – голова. Та в твою **копону** стільки лою наливо, що на два Мукачова стане (Доч., с. 141). **Гузичка** – гузенце, задок. Ми з нею в дівцатві голими **гузичками** на Капуні всі дерева обчухали (Доч., с. 273);

– лексика на позначення ліків, зілля, привороту, хвороби: **Привороти** – ліки, зілля. Даючи хворим **привороти**, я теж часом примовляю: «Кедь довго се пити, виростуть крила» (Доч., с. 29). **Сипняк** – тиф, **корела** – холера. Гартував ями вапняні для померлих від **сипняка** та **корели** (Доч., с. 22). **Гостинець**, **ревма** – ревматизм. Гамує біль і неспокій, виганяє **гостинець** із поперека, гасить гудячий кус, зводить коросту, а як носити корінь на собі, то дівчаківі ліпше йде наука (Доч., с. 177). **Скорбут** – цинга. Скільки лікую малоковну мужицьку дитню від скорбуту, а не знав, що в сьому місці так буйно розкошує гравілат – спасенний природний квасець, що годен замінити недоступні взимі плоди і ягоди (Доч., с. 288). **Франца** – пранці, сифіліс. Що то за **франца**?! (Доч., с. 300).

– лексика на позначення просторових понять: **Сурдик** – куточок, місцевість. Ні, відколи дві дівки з їх **сурдика** пропали, матері іншим наказали (Доч., с. 34). **Бакай** – велика яма в ріці. Я впустив у **бакаї** дві мережі, сплетені з черемхи (Доч., с. 56). **Сага** – заглибина в березі, пристань. У прибережній невеличкій **сазі** чорнів забитий кілок (Доч., с. 123). **Варош** (угор.) – місто. Ану кажіть, що нового у **вароші**? (Доч., с. 192). **Бездень** – безодня. Коли довго зазирати в **бездень**, то й він гляне на тебе (Доч., с. 235). **Жудец** – терен, територія. То вже був румунський **жудец** (Доч., с. 236). **Парцела** – ділянка. Міркує знайти в горах привабну **парцелу** і закласти собі до вподоби **гражду** (Доч., с. 274).

Підсумовуючи сказане, доходимо висновку, що діалектизми виступають як і в мові персонажів, так і в мові автора. Проте частотність уживання їх дещо відмінна: мова автора –

це літературна мова з деякими вкрапленнями цього говору. Мова персонажів містить більше закарпатських діалектних слів.

Неоднорідними є лексичні діалектизми з погляду їхнього походження. Тривале життя закарпатського люду в складі Австро-Угорської імперії, Чехословаччини з німцями, румунами, угорцями, чехами, словаками зумовили тісні етномовні взаємини, тому немало діалектних слів походять з інших мов.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Детальне вивчення зафіксованої і в певний спосіб систематизованої діалектної лексики дає змогу з'ясувати механізм її змін у часі і просторі, по-справжньому оцінити потенційні можливості цього мовного матеріалу. Звідси – пильна наукова увага до вивчення діалектних лексем закарпатських говорів, а також окремих говірок, які мають велике значення для лінгвістичної науки.

Зафіксовані у творах письменника діалектизми репрезентують етнонаціональну картину світу закарпатців, точно передають ті назви, що вийшли зі щоденного вжитку, зрештою, увиразнюють споконвічні традиції українського народу, відтворюють культуру, релігію, освіту певного етносу. Поданий матеріал можна вивчати в аспекті самотутньої картини світу, застосовуючи дані психолінгвістики, лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики.

Тому перспективу подальшого дослідження пов'язуємо з поглибленим вивченням діалектної лексики в інших художніх творах Мирослава Дочинця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 245с.
2. Грещук В. Словник «Гуцульська лексика в українській художній мові» як джерело пізнання гуцульської культури гуцулів. *Мовознавчі студії*. Вип.3: Діалект у лінгвокультурологічному просторі (За матеріалами Міжнародної наукової конференції на пошану сторіччя від дня народження професора Гаврила Шила). Дрогобич : Швидкодрук, 2010.
3. Ісак М. Природа і душа не терплять порожнечі. URL : <http://mirosl-dochinets.com/> / рецензії /85-природа –і–душа–не– терплять– порожнечі (дата звернення: 15.10.209).
4. Микитюк О. Діалектизми як засіб увиразнення текстів Мирослава Дочинця. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк : Східноєвропейський університет імені Лесі Українки. 2015. № 2. С. 85–91.
5. Прокопович Л. С. Лексико-семантичні особливості закарпатських говірок у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2018. № 2. С. 76–82.
6. Тербус Р. М. Метафора як засіб художнього увиразнення в романі Мирослава Дочинця «Вічник». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 35. Том 1. С. 50–53.
7. Франко І. Літературна мова і діалект // Зібрання творів в 50-ти томах. Т.37. Київ, 1982. С. 205–210.
8. Яким М. Б. Полісемійність ареальних фразем (на матеріалі іменних фразем бойківських говірок). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : «Філологічні науки» (мовознавство)* : збірник наукових праць. Дрогобич : Швидкодрук, 2017. № 8, т. 2.
9. Яцьків М. Ю Фразеологічна картина світу в романі Мирослава Дочинця «Вічник». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія Філологічні науки*. 2015. Вип. 38. – С. 386–391.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

Доч. – Дочинець М. Мафтей. Книга написана сухим пером: роман. Мукачево : Карпатська вежа, 2016. 352 с.

REFERENCES

1. Bevzenko S. P. Ukrainian dialectology. Kyiv : High School, 1980 245 s.
2. Greschuk V. Dictionary "Hutsul vocabulary in Ukrainian artistic language" as a source of knowledge of Hutsul culture of Hutsuls. Linguistic studios. Issue 3: Dialect in Linguocultural Space (Based on Proceedings of the International Scientific Conference on Honoring the Birthday of Professor Gavril Shyla). Drohobych : The Print, 2010.
3. Isak M. Nature and the soul do not tolerate emptiness. URL : <http://mirosl-dochinets.com/retsenziyi/85-pryroda-i-dusha-ne-terplyat-porozhnechi>. (data zvernennia: 15.10.2019).
4. Mykytyuk O. Dialecticisms as a means of expressing the texts of Myroslav Dochynets. Lihvostylistychni studiyi. Lutsk : Skhidnoyevropeyskyy universytet imeni Lesi Ukrayinky. 2015. № 2. С. 85–91.
5. Prokopovych L. S. Lexical and semantic features of Transcarpathian dialects in the novel by Myroslav Dochynets "Maftay". Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky. Zaporizhzhya : 2018. № 2. S. 76–82.
6. Terebus R. M. Metaphor as a means of artistic expression in the novel by Myroslav Dochynets. «Vichnyk» Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya. 2018. № 35, t.1. S. 50–53.
7. Franko I. Literature language and dialect // Zibrannya tvoriv v 50-ty tomakh. T. 37. Kyiv, 1982. S. 205–210.
8. Yakym M. B. Polisemiynist arealnykh frazem (na materialy imennykh frazem boykivskykh hovirok // Naukovyy visnyk Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: «Filolohichni nauky» (movoзнавство) : zbirnyk naukovykh prats. Drohobych, 2017. № 8, t. 2. 160 s.
9. Yatskiv M. Y. Phraseological picture of the world in the novel by Myroslav Dochynets. «Vichnyk» Naukovi pratsi Kamyanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya Filolohichni nauky. 2015. Vyp. 38. S. 386–391.

Conditional source reduction

Doch. – Dochynets M. Maftay. The book is written with a dry pen. Novel. Mukachevo : Karpatska Vezha, 2016. 352 p.

Прокопович Лідія Сигізмундівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій Мукачівського державного університету (Україна).

Прокопович Лидия Сигизмундовна, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой филологических дисциплин и социальных коммуникаций Мукачевского государственного университета (Украина).

Prokopovych Lidia, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Philological Sciences and Social Communications, Mukachevo State University (Ukraine).

Стаття надійшла: 15.11.2019

Статтю прийнято до друку: 22.11.2019

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>